

УДК 336.1

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ ПІРАМІД ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА

Коваленко О.Ю.

*Миколаївський економічний ліцей №2 Миколаївської міської ради Миколаївської області,
Миколаїв, Україна*

E-mail: shamaty@mail.ru, olyurkovalenko@yandex.ru

Стаття присвячена дослідженню економічних наслідків діяльності фінансових пірамід для суспільства. Розглянуто характерні риси фінансової піраміди, такі як реклама великої прибутковості, яка є значно більшою ніж у банківській сфері, відсутність інформації про об'єкт інвестування, анонімність або навпаки надзвичайна популярність та авторитетність керівників і вищих організаторів проекту, достатність мінімальної суми вкладення для участі у проекті.

Ключові слова: фінансова піраміда, економічні наслідки, суспільство, фінансові махінації, фінансові послуги, чинне законодавство, геометрична прогресія.

ВСТУП

Фінансові піраміди являють собою велику небезпеку для держави, зокрема її грошово-кредитної системи, оскільки з обігу вилучаються значні суми коштів, що не приймають участь в інвестуванні галузей національного виробництва, і, відповідно у створенні валового національного продукту. Грошова маса спрямовується не на збагачення країни, а нагромаджується в окремих осіб, як правило, в іноземних банківських установах. Через значний відплив коштів з вітчизняної банківської сфери, порушується її ефективне функціонування та можливість забезпечувати попит суспільства у грошовому капіталі.

Значних потрясінь відчуває при цьому соціальна складова суспільства: зростає безробіття, оскільки привабливість отримати “легкі гроші” переважає над бажанням працювати у виробничій сфері і люди припиняють пошук роботи; значна кількість членів фінансових пірамід зазнають матеріальних та моральних втрат, що негативно впливає на їх добробут; некараність фінансових аферистів викликає сумнів щодо досконалості чинного законодавства та недовіру населення до захисту себе з його допомогою.

У чинному законодавстві України не існує нормативно-правових актів, що передбачали б кримінальну або адміністративну відповідальність за створення або участь у фінансових пірамідах. Відсутність відповідних інструментів для боротьби з фінансовими пірамідами створює передумови для здійснення масштабних фінансових махінацій, які полягають у збагаченні їх організаторів за рахунок залучення коштів вкладників, а не за рахунок продажу або споживання продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність фінансових пірамід та їх негативний вплив на соціально-економічний та політичний розвиток суспільства досліджували: Козак О.О. [1], Справжня В. [2], Худояр О. [3], Логінов О.І. [4], Соловійов Є. [5], Бабенко-Левада В.Г. [7], Скірко М.А. [7], Москаль В.І. [8], Романко О.П. [13], Чопик В.В. [13], Чарльз Маккей [11] і ін.

Особливості функціонування фінансових пірамід, від шахрайства яких постраждало 10-15 млн. населення України та зникло з обігу понад 57,3 млн. доларів США, проаналізував в О.О.Козак [1]. Серед них: ЗАТ “Український будівельний Селенга”, АТ “Ініс-траст”, “Саламандра”, МММ, мережа будівельних компаній “Еліта-центр” і ін. Комбінатори останньої ошукали понад 1,5 тис. інвесторів на суму близько 100 млн. грн., а головних підозрюваних у здійсненні незаконних фінансових махінацій оголошено у міжнародний розшук [1; 2].

На сьогодні в Україні діє майже 300 фінансових пірамід при такому типі їх організацій, які є абсолютно законодавчо нерегульованими, оскільки являють собою різноманітні форми товариств, що надають інформаційні, страхові, кредитні та інші послуги [3].

О.І. Логінов у своїй праці [4] описуючи соціально-економічні наслідки діяльності двох тисяч фінансових пірамід у Росії, оцінює кількість постраждалих громадян у близько 40 мільйонів людей, що втратили майже 80 млн. російських рублів у цінах 1998 року. При цьому, функціонуючий федеральний суспільно-державний фонд Росії з захисту вкладників та акціонерів, надає останнім компенсацію у вигляді виплат грошових коштів лише за умов пред’явлення ними копій відповідних фінансових документів, таких як угоди, векселі, квитанції прибуткового касового ордеру і ін., які у більшості випадків відсутні.

В. Справжня [2] на прикладі Албанії показує, що діяльність фінансових пірамід призводить не лише до соціально-економічних, а й політичних негараздів. В цій країні, за її дослідженням, фінансова піраміда “Vefa” акумулювала на своїх рахунках 1 млрд. доларів США ошукавши 90% громадян. У результаті цього ображені вкладники підняли збройне повстання, яке обернулося відставкою президента і скороченням золотовалютних резервів країни на 3 млрд. доларів США.

Євген Соловійов [5] вважає, що фінансові піраміди є своєрідними заміниками офіційно забороненого грального бізнесу, оскільки переважна більшість вкладників беруть участь у проекті, чудово усвідомлюючи всі його ризики. При цьому вони жертвують незначними сумами, які їм не шкода втратити, в обмін на відчуття азарту. Автор аргументовано доводить, що їх “... метою є не лише одержання надприбутку без жодних зусиль, а й бажання вгадати піковий момент перед крахом, у який можна встигнути зняти кошти, ще й отримавши прибуток. І зробити це, таким чином, за рахунок тих, хто не вгадав і не встиг, і ніби виявившись розумнішим за інших”.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Зростання кількості фінансових пірамід в країні та постраждалих від їх діяльності означає наявність загроз її фінансовій та соціальній безпеці в умовах соціально-економічного напруження. Проте у сучасній науковій літературі недостатньо розробленим залишається питання пошуку шляхів уникнення цих негативних наслідків.

Мета дослідження полягає у дослідженні економічних наслідків діяльності фінансових пірамід для суспільства та розробці шляхів до їх запобігання. Теоретичним підґрунтям для її написання стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, законодавчо-нормативні акти України щодо регулювання грошового обігу та періодичні видання України.

1. ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ОЗНАКИ ФІНАНСОВОЇ ПІРАМІДИ

Фінансова піраміда – це організація, членство в якій набувається за умови внесення певних платежів, внесків чи іншої оплати і дає змогу отримувати прибуток членам організації залежно від кількості залучених ними учасників. Характеризуються такі організації ієрархічністю: її члени входять в певні групи, якими керують керівники, що отримують прибутки від членів своєї групи, а найвищий керівник отримує прибутки від внесків усіх учасників [1].

3 квітня 2013 р. Верховною Радою України прийнято Проект Закону про заборону фінансових пірамід в Україні, що мало б стати важливим кроком на шляху подолання негативних наслідків їх діяльності для економіки країни і суспільства у цілому. Даним законопроектом пропонується встановити, що в Україні забороняється умисне створення умов для фінансової піраміди, пропонування участі у ній або залучення (отримання) фінансових активів за допомогою фінансової піраміди [6].

Згідно Проекту Закону про заборону фінансових пірамід в Україні [6] фінансовою пірамідою є будь-які операції з фінансовими активами (кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів), які здійснюються фізичними або юридичними особами з метою набуття або можливості набуття вигоди для себе чи інших осіб за рахунок перерозподілу активів інших осіб, зокрема без провадження фактичної господарської діяльності.

У цьому контексті В.Г. Бабенко-Левада та М.А. Скірко [7] характеризують фінансову піраміду, як новий спосіб злочину і шахрайства у сфері діяльності небанківських фінансових установ, діяльність якої є можливою за рахунок відсутності у чинному законодавстві чіткого визначення поняття фінансової піраміди та прямої заборони на її діяльність. Її сутність, на думку вчених, полягає у заволодінні коштами громадян, завдяки функціонуванню під виглядом кредитних спілок, фондів фінансування, інвестиційних компаній тощо.

Першу в історії фінансову піраміду створив Джон Ло у 1716 р. у Франції за підтримкою герцога Орлеанського – регента при малолітньому спадкоємцеві престолу Людовіку XV. Це був так званий “Загальний банк”, який невдовзі став головною фінансовою установою країни завдяки витонченим прийомам реклами, а вартість акцій новоствореного банку протягом року зросла втричі. Протягом декількох років інвестори вчасно отримували дивіденди за рахунок внесків нових акціонерів, проте у 1720 р. нічим не забезпечену фінансову “імперію” Джона Ло було зруйновано, а більшість вкладників збанкрутіла [8].

Перша фінансова піраміда, яка з'явилася під виглядом фірми, була створена у США у 1919 році іммігрантом італійського походження Чарльзом Понті (справжнє ім'я Карло Понці) під назвою “The Securities Exchange Company” (SXC). Ця організація залучала кошти зовнішніх інвесторів для їх вкладення під 45% відсотків кожні дев'яносто днів. Оскільки вкладники спочатку дійсно отримували обіцяні відсотки, вони стали активно інвестувати гроші в SXC, що приваблювало все

більше нових вкладників. Проте У 1920 році кредитори Понці заявили свої права на частку в SXC через судовий розгляд. У процесі цього розгляду виявилося, що SXC не здійснила жодних інвестицій, а платила відсотки за рахунок надходжень від продажу нових випусків своїх облігацій.

Зазначимо, що фінансові піраміди заборонені в багатьох країнах, таких як Великобританія, Німеччина, Франція, Японія, США. Жорстка боротьба з фінансовими пірамідами проводиться у Канаді, в якій прийнято Акт про конкуренцію – законом, спрямований на зниження фінансових пірамід. У разі невиконання останнього її учасники будуть обвинувачені в шахрайстві, оштрафовані на суму 200 тис. канадських доларів або позбавлені волі строком до п'яти років [5].

До фінансової піраміди не належать операції з фінансовими активами, що здійснюються фінансовими установами під час надання ними фінансових послуг, визначених статтею 4 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, а саме: випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків; довірче управління фінансовими активами; діяльність з обміну валют; залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; фінансовий лізинг; надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту; надання гарантій та поручительств; переказ коштів. Крім того, не є фінансовими пірамідами послуги у сфері страхування та у системі накопичувального пенсійного забезпечення; професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню; факторинг; адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах; управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю відповідно до Закону України “Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю”; операції з іпотечними активами з метою емісії іпотечних цінних паперів; банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність” [9].

Не слід ототожнювати фінансові піраміди з компаніями, які правомірно реалізують якісну продукцію, товари тривалого використання або послуги методом прямого продажу. Прямий продаж – це реалізація товарів та послуг кінцевому споживачу за межами звичайних місць роздрібної торгівлі шляхом індивідуальної презентації товарів чи послуг. Характерними ознаками методу прямого продажу є безпосередній контакт зі споживачем у зручному для нього місці, демонстрація продукції та вичерпна консультація продавця щодо неї та можливостей бізнесу прямого продажу. Основну роль у посередництві між компанією-виробником і кінцевим споживачем виконують незалежні продавці або дистриб'ютори, консультанти, представники тощо. Цей метод придбання продукції стає дедалі поширенішим, адже має певні переваги для споживача: економія часу – здійснення покупки у зручний час; доступ до широкого спектру якісних товарів; безпосередній контакт та спілкування з продавцем; високий рівень сервісу; консультація та демонстрація відповідно до індивідуальних потреб; можливість спробувати чи протестувати продукцію перед купівлею; можливість повернути

товар протягом передбаченого терміну; персональна доставка у зручне для клієнта місце; наявність гарантій та після продажного обслуговування, 100% гарантія якості.

Існує ряд ознак, за якими не складно визначити фінансову піраміду [10]:

- 1) у рекламі піраміди гарантується величезна, неправдоподібна прибутковість;
- 2) у рекламі створюється ореол професійної фінансової організації, принципи роботи якої є надто складними для розуміння;
- 3) організатори фірми-піраміди займаються, в основному, просуванням бренду, дбають про його популярність серед населення, про реальні ж проекти нічого не повідомляється;
- 4) “верхівка” піраміди, як правило, анонімна (хоча бувають і винятки, за яких у піраміди є “перша особа”, яка закликає довіряти особисто їй);
- 5) до участі достатньо мінімальної суми вкладення – таким чином компанія може охоплювати максимальну аудиторію і при розвалі люди легко змиряться з втратою.

За принципом фінансової піраміди можуть діяти і комерційні банки, що залучають вклади населення під несподівано високі відсотки. Як правило, це є ознакою підготовлюваного банкрутства і означає, що керівництво банку намагається вирішити особисті фінансові проблеми напередодні банкрутства за рахунок вкладників [10].

Отже, фінансова піраміда – це організація фізичних або юридичних осіб за допомогою методів психологічного впливу на свідомість людини з метою здійснення операцій з фінансовими активами без проведення господарської діяльності, що ґрунтуються на внесенні її учасниками грошових коштів, певних платежів та отриманні доходу виключно від залучення нових учасників у залежності від їх кількості.

2. МЕТОДИ ВПЛИВУ ОРГАНІЗАТОРІВ ФІНАНСОВИХ ПІРАМІД НА ЇЇ УЧАСНИКІВ

Треба зазначити, що запорукою успіху фінансової піраміди є психологічний вплив з боку організаторів на її учасників за допомогою використання методів нейролінгвістичного програмування (НЛП). НЛП – це напрям практичної психології, створений у 1970-х роках минулого століття у США математиком-психологом Річардом Бендлером і лінгвістом Джоном Гріндером як “технологія успіху”, в основу якого покладено використання образних стимулів (“якорів”), що викликають певну психічну реакцію людини. Моделі, методи і прийоми НЛП використовуються в рекламі, менеджменті, консультуванні, навчанні для підвищення кваліфікації та досягнення більш ефективної комунікації, індивідуального розвитку і прискорення вироблення певних навичок [2].

Проте в механізмі фінансової піраміди зазначена методика використовується задля маніпуляції свідомістю людини з метою зниження її пильності та спотворення суті наданої інформації. Інструменти наведення гіпнотичного трансу можуть бути

наступними: перевантаження свідомості та, відповідно, нервової системи людини великим обсягом різноманітної інформації, яку вона вже не здатна сприймати; перекривлення реальності викладанням низки історій, які накладаються одна на одну та перевантажують здатність людини стежити за ходом історії, у результаті чого виникає запаморочення її свідомості; надання суперечливої, різної за спрямованістю і формою інформації, яка потребує постійного перемикавання уваги та вносить плутанину і хаос у процес мислення [2].

Чарльз Маккей (Charles Mackay) у своїй праці “The madness of crowds” [11] відносить фінансові піраміди разом з релігійними психозами до найбільш розповсюджених масових безглуздів людей, які ґрунтуються на їх об’єднанні за допомогою психологічного впливу різного роду лідерів, організаторів, просвітників і ін. Розповідаючи про трагічні історії людства, пов’язані з масовими маніями, такими як прагнення до швидкого збагачення, володіння певними матеріальними благами та привілеями, отримання за будь-яку ціну успіху та переваг над іншими людьми, автор доводить про величезну небезпеку ідей, що повністю володіють думками і почуттями багатьох людей водночас.

Останніми роками значного поширення набуває такий вид фінансової піраміди, як заохочення громадян для отримання кредиту без довідок про доходи та застави майна. Діяльність таких фінансових пірамід може відбуватися за принципом накопичення коштів на придбання об’єктів нерухомості, автомобілів або інших товарів за рахунок внесків учасників. Потенційному учаснику піраміди, після обрання ним певного товару, потрібно сплатити 5-10% від повної його вартості. Далі йому нічим не гарантовано обіцяють після сплати ним ще декількох внесків надати кошти для оплати потрібного товару. У результаті учасники сплачують 10-20 внесків, що складає значну частку від вартості товару, а сам товар, як і коштів на його придбання так і не отримують.

Так у Херсонській та Миколаївській областях кредитні спілки компаній “Авто так!” та “Автоплан”, отримавши ліцензію на свою діяльність, працювали за наступною схемою. Отримували від клієнтів внески від 500 до 10000 грн., які в договорі зазначалися як надання консультативних послуг, далі певні внески за користування кредитом, не надаючи у результаті самого кредиту. Це стало можливим через брак фінансової культури громадян, які не зауважили, що згідно договору кредит надається на момент його підписання, а не після сплати внесків та інших платежів.

За дослідженням Оксани Худояр [3] протягом 2009-2013 років від вищезазначеного виду кредитування особливо постраждала галузь сільськогосподарського виробництва, оскільки фермери у період посівної, коли відчували особливу потребу у купівлі техніки, зерна і ін. втрачали від 50 до 100 тисяч гривень.

В Україні та країнах пострадянського простору починаючи з середини 90-х років і до теперішнього часу діють іноземні фірми, які позиціонують себе як фінансові консультанти у галузі страхування. Найвідоміша з них – швейцарська фірма “SI Save-Invest”, яка видавала вкладникам юридично не забезпечені страхові поліси. Вкладників запевняли, що їх гроші нібито зберігаються на особистому

накопичувальному рахунку в швейцарському банку і при настанні страхового випадку, наприклад смерті страхувальника, його родичам має виплачуватися повна страхова сума, яка в кілька разів перевищує розмір внесених коштів. При цьому страхувальникам пропонували високий додатковий заробіток у вигляді відсотків за залучення своїх знайомих або родичів до укладання з фірмою аналогічного договору.

В дійсності такі іноземні страховики працюють на фінансових ринках нелегально, а всі фінансові консультанти мають статус приватної особи-підприємця, а не співробітника фірми-страховика. Ознакою шахрайства є той факт, що у договорах страхування вказується, що страховий поліс “діє відповідно до законодавства країни, в якій зареєстрований страховик”, що означає, що лише в тій країні можна отримати страхові виплати після збору відповідних документів, отримання яких для страхувальника технічно або матеріально неможливо. Так у Росії у спадкоємця убитого власника страхового полісу зажадали оригінал рапорту міліції, який був підшитий до кримінальної справи, а також зобов'язали опублікувати траурне оголошення у всю смугу однієї з московських газет [12].

3. МЕХАНІЗМ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ ДО ФІНАНСОВОЇ ПІРАМІДИ

Розглянемо більш детально механізм залучення коштів до фінансової піраміди. Кожний її новий учасник після внесення коштів, що одразу розподіляються між тим, хто залучив до піраміди цього учасника та вищестоящими учасниками, має запросити ще певну визначену кількість людей, наприклад п'ятеро. Якщо при цьому перший внесок складає 200 грн., то ці п'ятеро забезпечать грошові надходження у суми 1000 грн., з яких 50% або 500 грн. отримує той, хто запросив цих людей та 50% той, хто запросив його самого. Далі зазначені п'ятеро людей приводять до організації ще двадцять п'ять чоловік, надходження від яких сягає вже суми 5 000 грн., а ці двадцять п'ять чоловік приводять відповідно 125 людей та забезпечать грошові надходження у суми 25 000 грн. На цьому етапі, той хто вніс 200 грн. отримує дохід на рівні $2437,5\%$ або $500 + 2500/2 + 12500/4 = 4875$ грн.

Зростання грошового потоку відбувається в геометричній прогресії до того моменту, коли припиняється залучення нових учасників піраміди. Як видно з Рис. 1 нижчий її рівень завжди зазнає лише збитків, а верхній отримує прибутки від всіх нижчих рівнів.

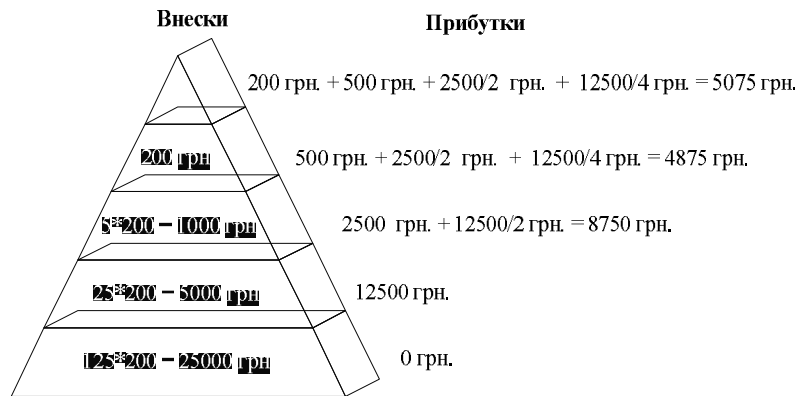

Рис. 1 Механізм залучення коштів до фінансової піраміди

Автори [13] пропонують наступну формулу підрахунку виграшу фінансової піраміди:

$$\sum_{i=1}^m V_i = \sum_{j=1}^n P_j \quad (1)$$

де m – кількість учасників фінансової піраміди, які отримають вигоду, включаючи організаторів фінансової піраміди.

n – кількість учасників піраміди, які залишаються в програші.

V_i – вигода i -того учасника.

P_j – програш j -того учасника.

Особливістю даної формули є той факт, що за її межами залишається параметр k – кількість учасників, які залишаються “в нулі”, тобто не програють і не мають ніякої вигоди від інвестованих коштів. Загальне число учасників піраміди при цьому має вигляд:

$$N = m + k + n \quad (2)$$

Отже, виграш в фінансовій піраміді залежить тільки від кількості людей, що програли і розміру їх програшу, оскільки іншого джерела доходу у піраміді не існує. Змінюючи значення будь-якого параметру в формулі ми повинні компенсувати змінення іншого відповідного параметру. Наприклад, щоб збільшити вигоду учасників, то потрібно зменшити кількість людей, які виграють, або збільшити кількість людей, які програють, або збільшити розмір програшу, або здійснити комплексну зміну цих параметрів [13].

Резюмуючи вищевказане зазначимо, що фінансові піраміди працюють на основі двох математичних принципів – геометричної прогресії та балансового у вигляді балансу виграш – програш (1), який ґрунтується на тому, що збільшення кількості людей, які збагатилися, відбувається за рахунок збільшення кількості людей, які

втратили свої вкладення. Саме цей факт вказує на деструктивний характер будь-якої фінансової піраміди та її неминуче руйнування.

ВИСНОВКИ

Проведене аналітичне дослідження дало змогу встановити, що фінансова піраміда – це організація фізичних або юридичних осіб за допомогою методів психологічного впливу на свідомість людини з метою здійснення операцій з фінансовими активами без проведення господарської діяльності, що ґрунтуються на внесенні її учасниками грошових коштів, певних платежів та отриманні доходу виключно від залучення нових учасників у залежності від їх кількості. Проте операції з фінансовими активами, що здійснюються фінансовими установами під час надання ними фінансових послуг, визначених статтею 4 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” не є фінансовими пірамідами. Характерними рисами фінансової піраміди є: реклама великої прибутковості, яка є значно більшою ніж у банківській сфері; відсутність інформації про об’єкт інвестування; анонімність або навпаки надзвичайна популярність та авторитетність керівників і вищих організаторів проекту; достатність мінімальної суми вкладення для участі у проекті.

Діяльність фінансових пірамід являє собою велику небезпеку, як для окремих громадян, так і для суспільства у цілому. Особа, яка є учасником фінансової піраміди, навіть якщо вона сама не зазнає фінансових, матеріальних та моральних потрясінь, в решті решт стає причиною цих проблем для інших людей, яких вона притягнула до фінансової піраміди.

Для економіки країни діяльність фінансових пірамід загрожує спадом виробництва через відвернення фінансових, трудових, матеріальних і інших ресурсів у процес фінансових махінацій, безробіттям, інфляцією, зростанням злочинності у її фінансовій сфері.

З метою уникнення негативних економічних наслідків діяльності фінансових пірамід, необхідним є вдосконалення чинного законодавства, а саме введення в дію Проекту Закону про заборону фінансових пірамід в Україні, який передбачає покарання за створення, організацію та діяльність фінансових пірамід.

Чинне законодавство будь-якої країни не може бути абсолютно досконалим, оскільки в ньому мають відбуватися зміни поряд зі змінами в економічній, політичній та соціальних сферах суспільства. Це означає, що громадяни, щоб не потрапити у пастку різних фінансових махінацій, зокрема у вигляді фінансових пірамід, мають постійно підвищувати рівень своєї правової та фінансової культури, а завданням громадськості є допомога їм у цьому напрямку. Освічена людина, яка має інформацію про порядок залучення грошових коштів населення, буде робити внески лише до фінансових установ, що отримали ліцензію Національного Банку України, входять до єдиної системи страхування внесків та офіційно працюють на фондовому ринку. Тому, в навчальних планах загальноосвітніх шкіл, середніх та вищих навчальних закладів потрібно передбачити відповідні програми з правової та фінансової грамотності. У цьому напрямку також необхідно проводити відповідну роботу з населенням через засоби масової інформації.

На державному рівні необхідним є розробка та впровадження єдиної загальнодержавної програми стосовно боротьби з фінансовими пірамідами, яка б передбачала створення системи контролю за якістю пропонованих населенню фінансових послуг, проведення навчальних та наукових конференцій, симпозіумів, круглих столів, присвячених питанням фінансових пірамід.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають у дослідженні сучасних тенденцій розвитку фондового ринку України у порівнянні з іншими країнами світу.

Список використаних джерел

1. Козак О.О. Фінансові піраміди – шахрайство в рамках закону / О.О. Козак // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=802>
2. Справжня В. Глухі кути фінансових пірамід / Віра Справжня // Персонал плюс: Всеукраїнський загальнополітичний освітянський тижневик № 6 (258) 14- 20 лютого 2008 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.personal-plus.net/258/2933.html>
3. Худояр О. З 2009 року фінансові піраміди “розвели” українців на мільярди доларів / Оксана Худояр // Gazeta.ua 07 серпня 2013 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.ua/articles/economics/z-2009-roku-finansovi-piramidi-rozveli-ukrayinciv-na-milyardi-dolariv/510409>
4. Логинов О.И. Бешеные деньги. От фальшивых монет до финансовых пирамид / О.И. Логинов. – М.: Эксмо, 2008. – 448 с.
5. Соловйов Євген. Фінансові піраміди: про взаємну відповідальність держави і громадян / Євген Соловйов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/finances/finansovi-piramidi-pro-vzayemnu-vidpovidalnist-derzhavi-i-gromadyan-.html>
6. Проект Закону про заборону фінансових пірамід в Україні № 2700 від 03.04.2013р. Офіційний Web-портал Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46406
7. Бабенко-Левада В.Г. Заборона фінансових пірамід як шлях до припинення шахрайства на ринку фінансових послуг / В.Г. Бабенко-Левада, М.А. Скірко // Електронне наукове фахове видання “Ефективна економіка”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3038>
8. Москаль В.І. Фінансові піраміди / В.І. Москаль // Стратегічні орієнтири. Сучасні тенденції фінансового ринку 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=1365>
9. “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” Закон України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 1, ст. 1). Редакція від 20.07.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
10. Фінансові піраміди XXI століття. Офіційний сайт міністерства внутрішніх справ України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/896035>
11. Маккей Чарльз. Наиболее распространенные заблуждения и безумства толпы / Чарльз Маккей // Пер. с англ. Д.Г. Кириченко. – М.: Издательский Дом “АЛЬПИНА”, 1998. – 333 с.
12. Як маскуються сучасні фінансові піраміди. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bussinesnews.org.ua/cikave-zi-svitu-biznesa/yak-maskuyutsya-suchasni-finansovi-piramidi.html>
13. Романко О.П. Фінансові піраміди: застереження та застосування / О.П. Романко, В.В.Чопик // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=67019>

Статья поступила в редакцию 10. 11. 2014 г.